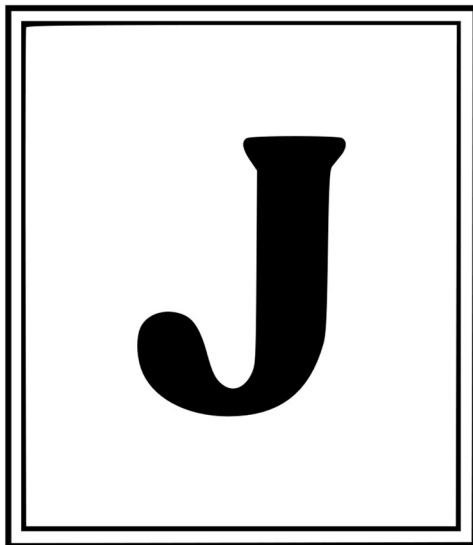

JOURNAL OF CONTEMPORARY WORLD STUDIES

VOLUME | 4 ISSUE | 8 | JANUARY | 2026

JCWS

XVI–XIX ASRLARDA BUXORO XONLIGIDA DAVLAT BOSHQARUV TIZIMI: SIYOSIY INSTITUTLAR, MA’MURIY TUZILMA VA MARKAZLASHUV JARAYONLARI

Kamolova Sabrina Alisher qizi

O‘zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali o‘qituvchisi
e-mail: kamolovasabrina@mail.ru

ANNOTATION:

Mazkur maqolada XVI–XIX asrlarda Buxoro xonligida davlat boshqaruv tizimining shakllanishi va rivojlanishi tahlil qilinadi. Tadqiqotda siyosiy institutlar, markaziy va mahalliy boshqaruv organlari, moliyaviy-huquqiy mexanizmlar hamda markazlashuv jarayonlari ilmiy manbalar asosida o‘rganiladi. Davlat boshqaruvi tizimida amir (xon), qushbegi, devonbegi, qozikalon va boshqa lavozimlarning o‘rni ochib beriladi. Tadqiqot natijalari Buxoro xonligida davlat boshqaruvi islomiy-huquqiy an‘analar va mahalliy siyosiy amaliyot uyg‘unligida shakllanganini ko‘rsatadi. Maqolada markazlashuv va mahalliy hokimiyat munosabatlari dinamikasi ham yoritilgan.

Accepted Date:

January 05, 2026,

Published Date:

January 15, 2026

Journal Website: <https://d-prensa.com/index.php/jcws/>

License

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

KEYWORDS:

Buxoro xonligi, davlat boshqaruvi, amir, qushbegi, devon, markazlashuv, ma’muriy tizim.

Kirish

XVI asr boshlarida Shayboniylar sulolasi hokimiyat tepasiga kelishi bilan Buxoro xonligi mustaqil siyosiy markaz sifatida shakllandi. Keyinchalik Ashtarxoniylar va Mangʻitlar sulolasi davrida davlat boshqaruv tizimi takomillashib bordi. Buxoro xonligi Markaziy Osiyoda uzoq vaqt davomida muhim siyosiy markaz boʻlib, uning boshqaruv modeli mintaqaviy davlatchilik anʼanalariga katta taʼsir koʻrsatgan.

Davlat boshqaruvi tizimi islomiy huquq normalari, anʼanaviy turkiy-moʻgʻul davlatchilik tajribasi va mahalliy ijtimoiy tuzilmalarga tayangan holda shakllangan. XVI–XIX asrlar davomida markazlashuv va mahalliy hokimiyat oʻrtasida murakkab munosabatlar yuzaga kelgan.

Tadqiqotning maqsadi — Buxoro xonligida davlat boshqaruvining institutsional tuzilmasi va markazlashuv jarayonlarini tahlil qilish.

Adabiyotlar sharhi

Buxoro xonligi davlat boshqaruvi masalasi V.V. Bartold, B.A. Axmedov, R. Mukminova, A. Ahmadov kabi tadqiqotchilar ishlarida yoritilgan. Sharafiddin Ali Yazdiy, Muhammad Hakimxon va boshqa solnomalarda davlat tuzilmasi haqida maʼlumotlar mavjud.

Zamonaviy tarixshunoslikda Buxoro davlat boshqaruvi markazlashgan-monarxik model sifatida baholanadi. Ayrim

tadqiqotlarda mahalliy beklklar mustaqillikka moyil boʻlgani qayd etiladi.

Metodologiya

Tadqiqot quyidagi metodlarga asoslandi:

- Manbashunoslik tahlili (solnomalar, arxiv hujjatlari);
- Qiyosiy-tarixiy metod;
- Institutsional tahlil;
- Tizimli yondashuv.

Natijalar va muhokama

1. Markaziy hokimiyat instituti Buxoro xonligida oliy hokimiyat amir (xon) qoʻlida jamlangan. Amir:

- qonun chiqarish;
- harbiy boshqaruv;
- tashqi siyosat;
- yuqori lavozimlarni tayinlash

vakolatiga ega boʻlgan.

2. Devon va markaziy boshqaruv

Devon davlat boshqaruvining markaziy organi boʻlib, unga qushbegi rahbarlik qilgan. Devonbegi moliyaviy masalalarni nazorat qilgan.

3. Sud-huquq tizimi

Qozikalon shariat asosida sud ishlarini boshqargan. Muftiylar va qozi tizimi islom huquqiga asoslangan.

4. Mahalliy boshqaruv

Hududlar beklklarga boʻlingan. Beklar markaz tomonidan tayinlangan boʻlsa-da, amalda nisbatan mustaqil boʻlgan.

1-jadval.

Buxoro xonligida davlat boshqaruvi instituti (XVI–XIX asrlar)

Lavozim	Vakolatlari	Boʻysunuv darajasi
Amir (xon)	Oliy hokimiyat, harbiy va tashqi siyosat	Davlat rahbari
Qushbegi	Devon boshligʻi, maʼmuriy nazorat	Amirga
Devonbegi	Moliya va soliq ishlari	Qushbegiga
Qozikalon	Sud ishlari	Amirga
Bek	Mahalliy boshqaruv	Markazga

Ushbu jadval Buxoro xonligi davlat boshqaruv tizimining institutsional tuzilmasini aks ettiradi. Davlat boshqaruvi ierarxik xarakterga ega boʻlib, barcha hokimiyat vakolatlari amir

qo'lida jamlangan. Amir nafaqat siyosiy rahbar, balki harbiy boshliq va oliy sudya sifatida ham faoliyat yuritgan. Qushbegi davlat boshqaruvida markaziy ma'muriy shaxs hisoblanib, devon faoliyatini muvofiqlashtirgan. Devonbegi moliyaviy tizim va soliq siyosatini boshqargan, bu esa davlat iqtisodiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qilgan. Qozikalon instituti shariat asosida sud tizimini yuritgan bo'lib, diniy va huquqiy asoslarni mustahkamlagan. Mahalliy beklar markazga bo'ysungan holda hududiy boshqaruvni amalga oshirgan, ammo amalda muayyan mustaqillikka ega bo'lgan. Bu tizim markazlashgan davlat boshqaruvi bilan mahalliy avtonomiya o'rtasidagi muvozanatni ta'minlashga qaratilgan edi. Shu tariqa Buxoro xonligida davlat boshqaruvi institutsional va ierarxik xususiyatga ega bo'lgan.

Xulosa

XVI–XIX asrlarda Buxoro xonligida davlat boshqaruvi markazlashgan-monarxik model asosida shakllangan. Amir oliy hokimiyat sohibi bo'lib, markaziy boshqaruv organlari orqali davlatni idora etgan. Mahalliy beklilar markazga bo'ysungan holda ish yuritgan.

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

- Davlat boshqaruvi institutsional asosga ega bo'lgan;
- Islom huquqi muhim rol o'ynagan;
- Markazlashuv va mahalliy avtonomiya o'rtasida muvozanat saqlangan;
- XIX asrga kelib markazlashuv zaiflashgan.

Buxoro xonligi davlat boshqaruvi modeli Markaziy Osiyo davlatchilik an'analari taraqqiyotida muhim bosqich hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Shermaxammat o'g'li N. S. Buxoro xonligi siyosiy jarayonlarida davlat boshqaruvi amaldorlarining o'rni–otaliq misolida //INTEGRATION OF EDUCATION AND SCIENCE: GLOBAL CHALLENGES AND SOLUTIONS. – 2025. – T. 1. – №. 2. – C. 845-848.
2. To'ychiyevna A. Z. et al. XIVA, QO'QON, BUXORO XONLIKLARIDA DAVLAT BOSHQARUVI ISLOHOTLARI VA ULARNING SIYOSIY-XUQUQIY MAZMUNI //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2025. – T. 84. – №. 1. – C. 423-429.
3. Umarjanovna S. X. XVII-XIX ASRLARDA BUXORO AMIRLIGIDAGI DAVLAT BOSHQARUV TIZIMI VA IJTIMOYIY JARAYONLAR //YANGI RENESSANSDA ILM-FAN TARAQQIYOTI. – 2025. – T. 1. – №. 3. – C. 366-371.
4. Umarjanovna S. X. XVII-XIX ASRLARDA BUXORO AMIRLIGIDAGI DAVLAT BOSHQARUV TIZIMI VA IJTIMOYIY JARAYONLAR //YANGI RENESSANSDA ILM-FAN TARAQQIYOTI. – 2025. – T. 1. – №. 3. – C. 366-371.
5. Anvar o'g'li S. F. BUXORO AMIRLIGI VA XIVA XONLIGINING DIPLOMATIK BOSHQARUV TAJRIBASI //SHOKH LIBRARY. – 2025. – T. 1. – №. 11.
6. Farhod o'g'li O. A. OZBEK XONLIKLARINING TASHKIL TOPISHI VA RIVOJLANISHI //Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2025. – T. 42. – №. 4. – C. 41-47.